

ks. Piotr Zając

<https://orcid.org/0009-0007-1266-8998>

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

<https://ror.org/05sdyjv16>

Działalność Komisji Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej – recepcja Vaticanum II i Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku w prawie partykularnym

„Ecclesiae semper reformanda” to stwierdzenie, które nabrało szczególnego znaczenia podczas Soboru Watykańskiego II¹. W dobie przemian, jakie zachodziły w Kościele powszechnym, sformułowanie to w tamtym czasie nabierało jeszcze większego znaczenia. Nie ulega wątpliwości, że Vaticanum II było wydarzeniem epokowym w kontekście rewizji podejścia do zmian zachodzących w Kościele. Nie był on zapewne przejawem podążania za współczesnymi trendami, ale miał na celu troskę o zbawienie każdego człowieka. Co istotne, Sobór Watykański II nie głosił nowych prawd, lecz dokonywał reform w oparciu o nowe podejście do zastanej już rzeczywistości teologicznej i pastoralnej. Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II starano się wprowadzić te wskazania na grunt poszczególnych Kościołów partykularnych, co spowodowało powstanie tak zwanego ruchu synodalnego w Polsce².

1 P. Sawa, „*Lumen gentium*” – historia, idee, program odnowy Kościoła, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 48 (2015) nr 2, s. 283.

2 W. Góralski, *Ruch synodalny po Soborze Watykańskim II*, „*Roczniki Nauk Prawnych*” 7 (1998), s. 239–261.

Synod diecezjalny to uroczyste sprawowanie urzędu biskupa nad powierzonym mu ludem³. Owocem każdego synodu są postanowienia, które mają charakter prawny. Należy zatem postrzegać instytucję synodalną Kościoła partykularnego jako miejsce stanowienia prawa. Było to i nadal jest wielkie przedsięwzięcie. Nie dziwi więc fakt, iż przygotowanie do samego wydarzenia synodalnego wymagało zaangażowania wielu osób, które widziały w synodzie możliwość reformy danego Kościoła partykularnego. Należy jednak podkreślić, że każdy synod, oprócz formy związanej z wykonywaniem władzy rządzenia przez biskupa, ma także wymiar wspólnotowy⁴.

Po Soborze Watykańskim II diecezja tarnowska również stanęła przed zadaniem wdrożenia norm powszechnych na grunt partykularny. Było to wielkie wyzwanie, które spoczywało nie tylko na pasterzu tejże wspólnoty, arcybiskupie Jerzym Ablewiczu, ale przede wszystkim na całym tarnowskim duchowieństwie i laikacie, który po Vaticanum II był bardziej angażowany w sprawy pastoralne.

W niniejszym artykule zostaną omówione zagadnienia związane z zaso-
sobami archiwalnymi, które obejmują tematy poruszane podczas dyskusji

3 *Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum Ecclesiae imago*, 22.03.1973, Romae 1973. Tekst polski: Kongregacja Biskupów, *Instrukcja Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, 22.03.1973, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, nr 16, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 403–516.

4 T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w Kościele*, Tarnów 2002, s. 145; T. Rozkrut, *La natura teologico-giuridica del sinodo diocesano*, Romae 1996; T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 16 (1998), s. 101–118; T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w aktualnym ustawodawstwie Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 17 (1998), s. 79–94; T. Rozkrut, *Rola synodów partykularnych we współczesnym Kościele*, „Polonia Sacra” 6 (2002) nr 11, s. 291–306; T. Rozkrut, *Come celebrare oggi il sinodo diocesano?*, „Annales Canonici” 2 (2006), s. 67–80; T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w życiu Kościoła partykularnego na początku trzeciego tysiąclecia*, w: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, red. S. Łabendowicz, Radom 2008, s. 79–111; M. Sitarz, *Synod diecezjalny*, w: *Lud Boży*, cz. 1. *Wierni chrześcijaństwo*, cz. 2. *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 333–344 (Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, II/1); M. Sitarz, *Synod diecezjalny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 24 (2014) nr 27, s. 91–106; M. Sitarz, *Synod diecezjalny jako uroczysty sposób sprawowania władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego. Zarys problematyki*, „Wiadomości Diecezji Gliwickiej. Pismo Urzędowe” 98 (2016) nr 3, s. 333–349; R. Kantor, *Stanowisko prawne biskupa diecezjalnego na synodzie diecezjalnym*, „Studia Catholica Podoliae” 3 (2004), s. 489–498; R. Kantor, *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym. Kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 78–93.

synodalnych. Warto zwrócić uwagę na różnego rodzaju konsultacje odbywające się podczas zebrań komisji, ale także obrady terytorialne, które gromadziły duchowieństwo oraz osoby świeckie. Wszystkie te zagadnienia trzeba rozpatrywać w kontekście postanowień Soboru Watykańskiego II i Kodeksu prawa kanonicznego Jana Pawła II, który wszedł w życie w tym czasie.

Stanowienie prawa partykularnego dla diecezji tarnowskiej miało bowiem miejsce w bardzo interesującym okresie prawnym dla Kościoła katolickiego. IV Synod Diecezji Tarnowskiej miał być odpowiedzią na zmiany kodeksowe zapowiedziane już przez Vaticanum II. Zadanie wydawało się dosyć trudne, gdyż wymagało zmiany podejścia do wielu tematów. Jedną z najważniejszych reform po Soborze Watykańskim II było nowe podejście do sakramentów. Adaptacją tych zmian na gruncie prawa partykularnego diecezji tarnowskiej zajmowała się Komisja Kultu Bożego IV Synodu.

Niniejsze opracowanie ma na celu historyczne spojrzenie na działalność Komisji Kultu Bożego IV Synodu w kontekście reformy liturgicznej (sakramentalnej) w zmieniającej się rzeczywistości Kościoła tarnowskiego pod wpływem Vaticanum II oraz prac i promulgacji Kodeksu Jana Pawła II z 1983 roku. Obecnie, po promulgacji dokumentów V Synodu Diecezji Tarnowskiej i w czasie oczekiwania na ich wejście w życie, podjęcie tej tematyki jest podyktowane powszechnym przekonaniem wśród polskich kanonistów, iż IV Synod Diecezji Tarnowskiej był dobrze przeprowadzony, a dokumenty synodalne stanowiły i nadal mogą stanowić wzór dla ustawodawców diecezjalnych. Przedstawiając chronologiczny rozwój prac i zmiany składu Komisji Kultu Bożego IV Synodu, zostanie ukazana recepcja soborowego i kodeksowego angażowania wiernych Kościoła partykularnego – zarówno duchownych, jak i świeckich (w tym osób życia konsekrowanego) – w proces tworzenia prawa diecezjalnego oraz w konkretne działania podczas liturgii, uwzględniając specyfikę Kościoła tarnowskiego. Do osiągnięcia tego celu posłuży głównie analiza materiałów źródłowych, w tym dokumentów archiwalnych IV Synodu, znajdujących się w Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie.

W zasobach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie znajdujemy dokumenty dotyczące IV Synodu Diecezji Tarnowskiej, obejmujące dokładnie dwadzieścia cztery tomy archiwalnych dokumentów, które zostały opisane i skatalogowane. Zawarte są tam nie tylko wszystkie dokumenty zebrane podczas trwania IV Synodu, ale także cały proces przygotowawczy tego wielkiego przedsięwzięcia. Wydaje się, że znajdujący się tam materiał pozwala na dokonanie odpowiedniej oceny spektrum odnośnie do ojców synodalnych.

Utworzenie i działalność Komisji Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej

Interesująca nas tematyka związana z sakramentami, odnowioną liturgią i udziałem w nich poszczególnych wiernych, w tym osób świeckich, jak to już wcześniej zostało zaznaczone, została powierzona opracowaniu Komisji Kultu Bożego. Skład owej Komisji kształtował się na przestrzeni trwania IV Synodu. Wydarzenie synodalne diecezji tarnowskiej wymagało zaangażowania dużej ilości osób oraz odpowiedniego czasu, co skutkowało rotacją członków komisji na przestrzeni kilku lat. W dokumentach archiwalnych znajdują się dwie decyzje arcybiskupa Jerzego Ablewicza dotyczące zmian, a raczej rozszerzeń składu osobowego niektórych podkomisji. Decyzją biskupa tarnowskiego z dnia 17 marca 1982 roku został zatwierdzony wykaz członków Komisji Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej. Na czele tej Komisji, jako przewodniczący, został wyznaczony i zatwierdzony ks. dr Bolesław Margański, ówczesny prorektor Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie oraz wykładowca liturgiki w tymże seminarium. Komisja została podzielona na podkomisje w celu lepszej organizacji pracy i opracowywania zagadnień. Podział ten, według noty datowanej na 17 marca 1982 roku⁵, wyglądał następująco:

1. Podkomisja liturgiczna (członkowie):

- ks. dr Bolesław Margański – przewodniczący⁶
- ks. dr Piotr Gajda – oficjał Sądu Diecezjalnego w Tarnowie⁷
- ks. mgr Stanisław Burzawa⁸

5 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego (25.06.1982)*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, V/1V/3a, s. 14.

6 Ks. Bolesław Margański (1939–) – święcenia kapłańskie przyjął w 1963 roku z rąk bp. Jerzego Ablewicza. Studiował na Papieskim Instytucie Liturgicznym św. Anzelma w Rzymie. Wieloletni wykładowca liturgiki oraz prorektor Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie.

7 Ks. Piotr Gajda (1927–2018) – kanonista, kapelan i sekretarz biskupa tarnowskiego Jana Stepy, obrońca węzła małżeńskiego w Trybunale Delegowanym III Instancji w Tarnowie, notariusz Kurii Diecezjalnej w Tarnowie, wykładowca homiletyki oraz prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie. W latach 1973–1992 oficjał Sądu Diecezjalnego w Tarnowie.

8 Ks. Stanisław Burzawa (1937–2019) – święcenia kapłańskie przyjął w 1963 roku z rąk bp. Jerzego Ablewicza. Wikariusz w parafiach: Muszyna, Tarnów – św. Józefa i Matki Bożej Fatimskiej, Grybów, Gorlice i Podegrodzie. W latach 1982–2007 pełnił urząd proboszcza pa-

- ks. mgr Andrzej Dyl⁹
 - ks. Kazimierz Góral – ojciec duchowny w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie¹⁰
 - ks. dr Józef Łach¹¹
 - ks. Stanisław Madeja CSSR¹²
 - ks. dr Stefan Zalesiński CSSR¹³
2. Podkomisja ds. sztuki sakralnej i budownictwa kościelnego (członkowie):
- ks. mgr Władysław Szczebak¹⁴ – przewodniczący
 - ks. mgr Tadeusz Bukowski¹⁵
 - ks. mgr lic. Władysław Świder¹⁶

rafii Zalesie. Ponadto sprawował obowiązki rejonowego duszpasterza akademickiego w Gorlicach, a także notariusza oraz dekanalnego wizytatora nauki religii w dekanacie Limanowa.

9 Ks. Andrzej Dyl (ur. 1942–) – święcenia kapłańskie przyjął w roku 1967 z rąk bp. Jerzego Ablewicza. Wikariusz. Ukończył studia na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim z teologii liturgii. Wieloletni proboszcz parafii Buchcice.

10 Ks. Kazimierz Góral (1942–) – święcenia kapłańskie w 1965 roku z rąk bp. Jerzego Ablewicza. Wikariusz w parafiach: Pleśna, Krościenko. W latach 1970–1975 sekretarz i kapelan bp. Jerzego Ablewicza. Od 1975 roku ojciec duchowny w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie. Od 1991 roku ojciec duchowny kapłanów diecezji tarnowskiej.

11 Ks. Jan Łach (1927–2013) – święcenia kapłańskie przyjął w 1952 roku z rąk bp. Jana Stepy. Wieloletni wykładowca teologii biblijnej w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie oraz na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie był rektorem w latach 1990–1996. Był także członkiem prezydium Federacji Uniwersytetów Katolickich Europy i konsultorem Sekcji Nauk Biblijnych przy Episkopacie Polski.

12 Ks. Stanisław Madeja CSSR – absolwent Papieskiego Instytutu Liturgicznego św. Anzelma w Rzymie, wykładowca liturgiki Wyższego Seminarium Duchownego Redemptorystów w Tuchowie oraz mistrz nowicjatu redemptorystów w Siedliskach Tuchowskich.

13 Analizując późniejsze dokumenty archiwalne w omawianym składzie osobowym Komisji Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej występuje błąd co do osoby, gdyż mamy do czynienia z pomyłką nazwisk. Mianowicie chodzi o Stefana Zalewskiego CSSR (1921–2010) – wieloletniego wykładowcę teologii dogmatycznej i apologetyki w Wyższym Seminarium Duchownym Redemptorystów w Tuchowie. Natomiast ks. Stefan Zalesiński (1899–1972) był wieloletnim oficjałem Sądu Diecezjalnego w Tarnowie.

14 Ks. Władysław Szczebak (1921–2022) – święcenia kapłańskie przyjął w 1954 roku. Przez wiele lat pełnił funkcję prefekta i wykładowcy historii sztuki sakralnej i ochrony zabytków kościelnych w Wyższym Seminarium Duchownym i na Wydziale Teologicznym w Tarnowie. Był także długoletnim dyrektorem Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie, a także diecezjalnym konserwatorem zabytków oraz przewodniczącym diecezjalnej Komisji Sztuki Kościelnej. Pełnił również funkcję sędziego prosynodalnego Sądu Diecezjalnego w Tarnowie.

15 Ks. Tadeusz Bukowski (1948–) – święcenia kapłańskie przyjął w 1973 roku przez bp. Jerzego Ablewicza. Ukończył studia specjalistyczne z zakresu historii sztuki. Późniejszy sekretarz i kapelan bp. Józefa Życińskiego, a także dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie.

16 Ks. Władysław Świder (1907–1995) – w roku 1933 przyjął święcenia kapłańskie. Od 1949 roku studiował filozofię na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie (licencjat).

- ks. mgr Władysław Tokarczyk¹⁷
 - ks. Mieczysław Witalis CSSR¹⁸
3. Podkomisja ds. muzyki i śpiewu kościelnego (członkowie):
- ks. mgr Kazimierz Pasioneł – przewodniczący¹⁹
 - ks. mgr Henryk Cempura²⁰
 - ks. mgr Andrzej Zając²¹
 - p. mgr Jan Gładysz²²
 - p. Kazimierz Plewa²³
4. Podkomisja duszpasterstwa Liturgicznej Służby Ołtarza (członkowie):
- ks. Edwin Rzeszuto – przewodniczący²⁴.

W latach 1963–1966 był rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. Wykładowca historii sztuki.

17 Ks. Władysław Tokarczyk (1937–2022) – święcenia kapłańskie przyjął z rąk bp. Karola Pękali w 1961 roku. Wikariusz w parafiach: Borzęcin, Bochnia, Dębica – św. Jadwigi. W latach 1985–2004 był proboszczem parafii Zawada k. Dębicy. Ponadto sprawował obowiązki wicedziekana dekanatu Dębica-Wschód.

18 Ks. Mieczysław Witalis CSSR (1931–) – wstąpił do Zgromadzenia Redemptorystów w 1947 roku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1955 roku w Tuchowie z rąk abp. Włodzimierza Jasińskiego. Studiował historię sztuki w Lublinie oraz Krakowie. Sprawował obowiązki dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie oraz przewodniczącego Diecezjalnej Komisji Artystyczno-Konserwatorskiej. Przez wiele lat był wykładowcą historii sztuki w Wyższym Seminarium Duchownym Redemptorystów w Tuchowie oraz w seminarium duchownym w Szczecinie.

19 Ks. Kazimierz Pasioneł (1930–2006) – święcenia kapłańskie przyjął w 1954 roku z rąk bp. Jana Stepy. Wykładowca muzyki kościelnej w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie, referent Kurii Diecezjalnej ds. Muzyki i Śpiewu Kościelnego, dyrektor Diecezjalnego Studium Organistowskiego w Tarnowie, kompozytor i wydawca opracowań muzyczno-liturgicznych.

20 Ks. Henryk Cempura (1927–1988) – święcenia kapłańskie przyjął w 1951 roku z rąk bp. Jana Stepy. Absolwent muzykologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wieloletni wykładowca w Tarnowskim Studium Organistowskim. Kapelan siostr klarysek w Starym Sączu.

21 Ks. Andrzej Zając (1944–) – święcenia kapłańskie przyjął w 1969 roku z rąk bp. Jerzego Ablewicza, muzykolog i dyrygent, profesor sztuk muzycznych, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie, Wyższym Seminarium Duchownym Redemptorystów w Tuchowie oraz na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie.

22 Jan Gładysz – wieloletni organista w sanktuarium Matki Bożej Tuchowskiej, dyrygent chóru sanktuarijnego oraz orkiestry, kompozytor, dyrektor szkoły Muzycznej I Stopnia w Tuchowie.

23 Kazimierz Plewa – wieloletni organista w sanktuarium Przemienienia Pańskiego w Nowym Sączu, organmistrz, dyrygent chóru kameralnego.

24 Ks. Edwin Rzeszuto (1933–2021) – przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Karola Pękali w 1957 roku. Proboszcz parafii św. Józefa i Matki Bożej Fatimskiej w Tarnowie i duszpasterz Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Autor pieśni maryjnych.

Interesującym wydaje się kolejny dokument archiwalny, dotyczący zmiany składu osobowego poszczególnych podkomisji z dnia 25 czerwca 1982 roku. O ile zmiany personalne w tych komisjach dokonywane wśród osób duchownych nie budzą wątpliwości²⁵, o tyle przełomowy może wydawać się fakt dokonanych zmian w Podkomisji ds. Sztuki Sakralnej i Budownictwa Kościelnego. W tej Komisji zostały zatwierdzone kolejne trzy osoby świeckie: mgr inż. Józef Szczebak²⁶, mgr Bogdan Ligęza-Drwal²⁷, mgr Zofia Pawłowska²⁸. Nie jest znany powód tych zmian. Możemy jedynie spekulować, dlaczego wyżej wymienione osoby zostały powołane do tej podkomisji w późniejszym czasie. Powodem mogła być po prostu chęć posiadania specjalistów w temacie budownictwa skarlanego, lub też była to już jedna z wielu odpowiedzi ojców synodalnych na postanowienia Soboru Watykańskiego II odnośnie do uczestnictwa i zaangażowania osób świeckich w sprawy Kościoła partykularnego²⁹. Arcybiskup Jerzy Ablewicz w *Liście zapowiadającym IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, datowanym na 7 marca 1982 roku, wyraźnie podkreślił, iż osoby świeckie posiadają tak zwany „zmysł diecezji”, czyli są głęboko uwrażliwione na sprawy i potrzeby swojego Kościoła³⁰. W związku z tym wydaje się oczywiste, iż pasterzowi diecezji tarnowskiej, który głęboko wierzył w zmiany posoborowe, zależało, aby udział świeckich w synodzie tarnowskim, który sam zainicjował, był bardzo znaczący i wyraźny. Powołanie tych osób być może miało stanowić swoisty kierunek, w jakim Synod miał podążać. Tym samym abp Ablewicz chciał podkreślić, że sprawy Kościoła to nie tylko troska duchownych, ale także zaangażowanie laikatu. Niestety w dokumentach

25 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego*, 25.06.1982, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 15. Zmiany: w Podkomisji ds. Liturgicznej Służby Ołtarza zostali mianowani, oprócz ks. Edwina Rzeszuto, także: ks. Czesław Janiga, ks. lic. Stanisław Jemioło, ks. lic. Ludwik Kielbasa, ks. lic. Stanisław Ryba, ks. mgr Stanisław Trzewik, ks. Józef Trzópek.

26 Józef Szczebak (1936–1992) – architekt obiektów sakralnych.

27 Bogdana Ligęza-Drwal (1931–) – rzeźbiarka, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, jedna z czołowych artystek Tarnowa.

28 Mgr Zofia Pawłowska (1949–) – absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Konserwator zabytków. Pracownik Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie.

29 Concilium Vaticanum II, *Decretum de apostolatu laicorum Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 837–864. Tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o apostolstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, 9, w: *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 379–405.

30 J. Ablewicz, *List zapowiadający Czwarty Synod Diecezji Tarnowskiej z dnia 7 marca 1982*, w: *IV Synod Diecezji Tarnowskiej. Ad imaginem ecclesiae universalis (Lumen gentium 23)*, Tarnów 1990, s. 9.

synodalnych ani archiwalnych nie znajdujemy odpowiedzi na to zagadnienie. Możemy tylko przypuszczać, jaki był zamysł ojców synodalnych, a zwłaszcza pasterza diecezji tarnowskiej.

Zakres problematyki Komisji Kultu Bożego

Jednym z pierwszych zadań Komisji Kultu Bożego było opracowanie zagadnień dotyczących życia sakramentalnego, z którymi musiał się zmierzyć synod diecezjalny. Przemiany kulturowe, społeczne, a nade wszystko religijne wymuszały rewizję podejścia Kościoła do wiernych. Nie możemy zapominać, że celem nadrzędnym zwołania IV Synodu Diecezji Tarnowskiej było wdrożenie idei Soboru Watykańskiego II. Arcybiskup Ablewicz we wspomnianym już *Liście zapowiadającym zwołanie synodu* podkreśla:

Diecezja pod kierownictwem Kościoła powszechnego rozpoznaje znaki czasu i dostosowuje metody duszpasterskie do potrzeb obecnej chwili. Kościół rządzi się prawem powszechnym, a jego życie oraz działalność w zmiennych epokach historii wytyczają uchwały Soborów Powszechnych. Obecnie Kościół urzeczywistnia uchwały II Soboru Watykańskiego i spełniając jego polecenie poddał rewizji obowiązujący dotychczas Kodeks prawa kanonicznego. Chyba w niedalekiej przyszłości Ojciec Święty ogłosi nowy Kodeks prawa kanonicznego, którego projekt został przygotowany³¹.

Nakreślenie problematyki u progu synodu było kluczowe. Mianowane osoby do Komisji Kultu Bożego miały za zadanie postawienie ważnych pytań odnośnie do życia liturgicznego, sakramentalnego, a także sakralnego zaistniałego w ówczesnym czasie w diecezji tarnowskiej. Stąd też w dokumentach archiwalnych synodu znajdujemy zagadnienia, które ojcowie synodalni postawili na początku swojej pracy. Warto przytoczyć ten spis, aby ukazać zakres tematyki, z jaką musieli się zmierzyć.

Zarys problematyki przedstawiał się następująco:

Wprowadzenie

1. Liturgia w życiu Kościoła
2. Podstawy soborowej odnowy liturgii
3. Cel synodu – ożywienie życia chrześcijańskiego u wiernych
4. Uwarunkowania odnowy liturgicznej w diecezji (dorobek diecezjalny i linie rozwoju)

31 J. Ablewicz, *List zapowiadający Czwarty Synod*, s. 7.

I. Ogólne zasady odnowy i rozwoju życia chrześcijańskiego

1. Życie chrześcijańskie a tajemnice wiary
2. Przeżywanie zbawczej obecności Chrystusa w liturgii
3. Znaki liturgiczne – ich pełna skuteczność
4. Wspólnota liturgiczna i jej jedność z Kościołem Powszechnym
5. Udział w liturgii – życie sakramentalne
6. Formacja postawy ofiarniczej – eucharystycznej u wiernych
7. Rola nabożeństw dodatkowych w życiu religijnym Ludu Bożego
8. Duszpasterstwo Służby Liturgicznej
9. Troska o muzykę i śpiew kościelny
10. Wpływ sztuki kościelnej na życie liturgiczne w diecezji

II. Zasady szczegółowe

A. Najświętsza Eucharystia – tajemnica i kult

1. Eucharystia w życiu wspólnoty kościelnej
2. Czynne i pełne uczestnictwo wiernych w liturgii mszalnej
3. Celebra mszy świętej w różnych okolicznościach
4. Msza koncelebrowana
5. Msza obrzędowa
6. Komunia święta
7. Kult Najświętszego Sakramentu poza mszą świętą

B. Sprawowanie innych sakramentów

1. Udział owocny w sakramentach świętych
2. Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego
3. Sakrament pokuty i namaszczenia chorych
4. Liturgia sakramentu kapłaństwa i małżeństwa

C. Liturgiczna modlitwa godzin

D. Inne formy kultu

1. Rok liturgiczny
2. Sakramentalia
3. Pogrzeb chrześcijański

E. Nabożeństwa Kościoła diecezjalnego

F. Modlitwa osobista

G. Muzyka i śpiew kościelny

H. Budownictwo, architektura i sztuka kościelna

III. Załączniki

1. Instrukcje diecezjalne o sprawach kultu Bożego
2. Służba Boża w diecezji tarnowskiej
3. Modlitewnik
4. Śpiewnik.

Komisja Kultu Bożego zmierzyła się z bardzo szeroką tematyką problemów, które wymagały czasu i głębokiej analizy. Członkowie Komisji nie ograniczyli się tylko do korzystania ze swojego doświadczenia i wiedzy, lecz także zakładali szersze konsultacje między innymi w gronie duchowieństwa, osób życia zakonnego czy opinii laikatu. Stworzono ankiety, które miały pomóc w uzyskaniu odpowiedzi na nurtujące ich problemy. Ojcowie synodalni wygłaszali także referaty o różnej tematyce, dzieląc się nawzajem swoją wiedzą i doświadczeniem. Sięgano również do wypracowanej przez lata tradycji, głęboko zakorzonej w wierze diecezjan. We wszystkich tych poczynaniach widać wyraźnie dążenia Soboru Watykańskiego II i „nowego” Kodeksu prawa kanonicznego do większej otwartości Kościoła tarnowskiego na wszystkich wiernych, a zwłaszcza na wiernych świeckich.

Przebieg prac Komisji Kultu Bożego

Zadaniem powołanych członków Komisji Kultu Bożego było wypracowanie dokumentu końcowego korespondującego z dokumentami Soboru Watykańskiego II. Należało brać pod uwagę nie tylko aspekt teologiczny czy prawny, ale także uwarunkowania lokalnej wspólnoty wiernych. Bowiem nie bez znaczenia był fakt prawie 200-letniego istnienia diecezji tarnowskiej. Członkowie Komisji musieli zatem wziąć pod uwagę wiele czynników. Najprostszą metodą analizy potrzeb, jakie mogliby zgłaszać wierni, było sporządzenie ankiet. Poszczególne grupy wiernych mogły w ten sposób zgłaszać swoje propozycje, chociażby dotyczące na przykład spraw kultu, nabożeństw, sakramentów. Komisja Kultu Bożego miała za zadanie zebrać te wypowiedzi i przeprowadzić szczegółową analizę. W dokumentach archiwalnych dotyczących Komisji Kultu Bożego znajdujemy protokoły z „Zebrań Problemowych Komisji”. Na podstawie liczby spisanych protokołów można sądzić, że spotkania odbyły się pięć razy³². Jednak zapoznając się z pierwszym protokołem

32 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego. Protokoły*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, V/IV/3a, s. 16–29; Protokoły z datami: 25.05.1982, 18.06.1982, 25.10.1982, 17.01.1983, 27.05.1983, 08.10.1983, brak protokołu z 28.04.1984, 08.10.1983.

z 25 maja 1982 roku, natrafiamy na zdanie: „Na trzecim zebraniu Problemowej Komisji ds. Kultu Bożego, które odbyło się 25.05.1983 roku przedstawiono aktualny stan prac poszczególnych podkomisji”³³. Można wnioskować, iż nie posiadamy wszystkich protokołów z zebrań Komisji, nie znamy również powodów, dla których wcześniejsze spotkania nie były protokołowane. Nie ma także w dokumentach archiwalnych wzmianki, ile takich spotkań mogło się odbyć.

Wracając jednak do sposobu, w jaki działała omawiana Komisja, już we wspomnianym wyżej pierwszym protokole, znajdujemy zdanie, iż głównym źródłem informacji dla członków powołanego zespołu synodalnego były ankiety wysyłane do poszczególnych grup wiernych. Czytamy: „Opowiedziano się za zredagowaniem krótkiej formy sondażu dla zespołów dekanalnych i parafialnych, które powinny być poddane uważnej dyskusji w całej diecezji. W ten sposób synod stanie się rzeczywiście instytucją diecezjalną, a nie kuralną”³⁴. Jest to niejako nawiązanie do Soboru Watykańskiego II³⁵ i postulatu podejmowania odpowiedzialności za Kościół przez osoby świeckie. *Teologia laikatu* była myślą przewodnią dla ojców soborowych, którą chciał także wdrożyć pasterz Kościoła tarnowskiego.

Mimo że między Soborem Watykańskim II a IV Synodem Tarnowskim upłynęło prawie 20 lat, można było zakładać, że postanowienia soborowe zostały już częściowo wdrożone. Jednak, jak wskazują wypowiedzi abp. Ablewicza i wielu duchownych tarnowskich, dopiero Synod miał te sprawy uregulować. Synod miał za zadanie przyspieszyć zmianę mentalności na gruncie prawa partykularnego. Nie można nade wszystko zapominać, że początek działalności synodalnej przypadł na okres obowiązywania Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku. W kanonie 948 tegoż Kodeksu czytamy: „z ustanowienia Chrystusa święcenia odróżniają w Kościele duchowieństwo od ludzi świeckich – dla rządzenia wiernymi oraz dla wykonywania kultu Bożego”³⁶. Warto pamiętać, iż w tamtym czasie przeważało pojęcie *osoby świeckiej*

33 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego*, Protokół z 25.05.1982, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a s. 16.

34 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego*, Protokół z 25.05.1982, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a s. 16.

35 J. Krukowski, *Recepcja Soboru Watykańskiego II a struktury kościelne w Polsce*, „Kościół i Prawo” 7 (1990), s. 175.

36 Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussus digestus, Benedici Papae xv auctoritate promulgatus, „Acta Apostolicae Sedis” 9/II (1917), s. 2–593, kan. 948: „Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguit ad fidelium regimen et cultus divini ministerium”.

w sensie negatywnym, czyli wiadomo było, czego nie może robić *laik* w Kościele. Brakowało definicji pozytywnej *osoby świeckiej*. Wielu teologów, późniejszych uczestników Soboru Watykańskiego II, nie mogło się zgodzić z takim podejściem. Yves Congar, dominikanin teolog, uważał to za swoisty skandal, jeśli chodzi o takie podejście do *laikatu*³⁷. Jak zaznacza Jan Dyduch, kanonista, z upływem wieków w Kościele nastąpiła dewaluacja pojęcia świeckich, aż do tego stopnia, że wielokrotnie określano nim człowieka areligijnego, a nawet przeciwnego religii³⁸.

Nie jest to zgodne z teologią *laikatu* potwierdzoną przez Vaticanum II w konstytucji *Lumen gentium*³⁹. Sięgając nawet to etymologii słowa *laik*, zauważymy, że pochodzi ono ze słowa greckiego: *laos* – lud. Zatem *laik* to członek społeczności, bez rozróżnienia na stany czy profesję. W Kościele, analogicznie ujmując, określenie *laik* oznacza także członka wspólnoty wierzących, na równi z osobami duchownymi, bez podziału. W średniowieczu jednakże termin ten stał się synonimem słowa *illiteratus*, co oznacza „nieoświecony”. Przede wszystkim chodziło o sprawy wiary. Osoby z *laikatu* były po prostu przedmiotem pracy duszpasterskiej osób duchownych⁴⁰.

To dosyć krótkie przybliżenie problemu *laikatu* pomoże nam lepiej zrozumieć, dlaczego członkowie omawianego Synodu Tarnowskiego tak bardzo zwracali uwagę na konsultacje z osobami świeckimi. W Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie, a dokładnie w analizowanej części dotyczącej Podkomisji Liturgicznej, osobne miejsce zajmują pytania sondażowe skierowane do osób duchownych⁴¹, siostr zakonnych i świeckich⁴². Zostały one podzielone na dwie grupy: pytania sondażowe dla duchownych oraz pytania dla siostr zakonnych i świeckich. Analizując treść wspomnianych dokumentów, nasuwa się pytanie: dlaczego nie utworzono osobnej ankiety dla osób

37 Y. Congar, *Jalons pour une théologie du laïcat*, Paris 1964, s. 37.

38 J. Dyduch, *Prawny aspekt powołania świeckich w nauczaniu Soboru Watykańskiego II*, „Prawo Kanoniczne” 27 (1984) nr 3–4, s. 113–114, <https://doi.org/10.21697/pk.1984.27.3-4.08>.

39 Concilium Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium*, 21.11.1964, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 5–75. Tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium*, 31, w: *Konstytucje. Deklaracje. Dekrety*, s. 105–170.

40 E. Schillebeeckx, *Nowy typ człowieka świeckiego*, w: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II*, red. B. Lambert, Warszawa 1968, s. 122.

41 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego. Pytania sondażowe. Dla księży*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 88–95.

42 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Komisja ds. Kultu Bożego. Pytania sondażowe. Dla siostr zakonnych i świeckich*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 96–101.

świeckich? Na tym samym poziomie zestawiono siostry zakonne oraz osoby świeckie. Z pewnością praktyczniej byłoby skierować osobne pytania dotyczące życia sakramentalnego bezpośrednio do osób z *laikatu*. Jednakże powyższy podział ankiet był odzwierciedleniem zarówno prawa kanonicznego pio-benedyktyńskiego, jak i Kodeksu prawa kanonicznego promulgowanego przez Jana Pawła II. Podział na dwa stany znajdujemy we wspomnianych Kodeksach: *stan duchowieństwa* i *stan laikatu*⁴³. Rozróżnienie takie było zgodne z doktryną Vaticanum II, który także podkreślał miejsce osób świeckich i konsekrowanych w Kościele. Błędem będzie jeśli stwierdzimy, że osoby zakonne są osobnym stanem w Kościele. Nie jest to *rzeczywistość pomiędzy*, to znaczy coś w rodzaju stanu między duchowieństwem a laikatem. Warto odnieść się tu do soborowej konstytucji *Lumen gentium*, w której czytamy:

Stan ten [zakonny] – gdy ma się na uwadze boski i hierarchiczny ustrój Kościoła – nie jest stanem pośrednim pomiędzy stanem duchownym i świeckim, lecz z jednego i drugiego Bóg powołuje niektórych chrześcijan, aby w życiu Kościoła korzystali ze szczególnego daru i byli, każdy na swój sposób, pomocni w zbawczym jego posłannictwie⁴⁴.

Mając na uwadze powyższe słowa ojców soborowych nie dziwi fakt, iż członkowie Komisji Liturgicznej utworzyli tylko dwa rodzaje pytań sondażowych: dla duchowieństwa i osób świeckich (w tym także sióstr zakonnych). Jak już wyżej zostało to zaznaczone, podział ów był prawnie poprawny, jednakże dla lepszego oglądu pastoralnego warto było przygotować osobne ankiety dla osób świeckich i zakonnych.

Członkowie Komisji Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej w przygotowywaniu wniosków opierali się na odpowiedziach uczestników badań sondażowych i na swoim doświadczeniu. Pomocne były także prelekcje organizowane podczas każdego spotkania Komisji. Tematyka była różnorodna.

43 CIC/1917, kan. 107: „Ex divina institutione sunt in Ecclesia clerici a laicis distincti, licet non omnes clerici sint divinae institutionis; utriusque autem possunt esse religiosi”; oraz *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II. Tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022 (dalej: KPK/1983), kan. 207: „Ex divina institutione, inter christifideles sunt in Ecclesia ministri sacri, qui in iure et clerici vocantur; ceteri autem et laici nuncupantur”.

44 Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 43; CIC/1917, kan. 487; 484 40.

W dokumentach archiwalnych znajdujemy osiem wystąpień poszczególnych kapłanów oraz cztery streszczenia⁴⁵. Duży wpływ na końcową formę dokumentu miały również konsultacje, które dokonywały się zarówno w czasie posiedzenia Komisji Głównej w dniach 10–11 listopada 1983 roku, jak i podczas prezentacji projektów dokumentu duchownym zaangażowanym w IV Synod na terenie diecezji. Zwłaszcza ten drugi sposób konsultacji jest godny uwagi. Po przesłaniu kapłanom diecezji tarnowskiej projektu dokumentu z prośbą o wszelkie sugestie, wyznaczono spotkania w dwóch ośrodkach na terenie diecezji. Konsultacje z duchownymi odbyły się w Tarnowie 25 listopada 1983 roku i w Nowym Sączu 26 listopada tegoż roku.

W protokole sprawozdawczym podsumowującym te spotkania czytamy, że wzięło w nich udział blisko 95% kapłanów (124 w Tarnowie oraz 65 w Nowym Sączu)⁴⁶ zaangażowanych w dzieło synodalne. Zatem można stwierdzić, iż sprawa Synodu, odnowy Kościoła tarnowskiego, była bardzo żywa wśród duchowieństwa. W dyskusji podczas ogólnych konsultacji wzięło udział 23 kapłanów i jak zostało to zaznaczone w protokole: „były to głosy księży bardzo zatroskanych, odpowiedzialnych, w większości księży starszych”⁴⁷. Głosy, które pojawiały się podczas spotkań i w Tarnowie i Nowym Sączu, można podzielić na cztery grupy: zapytania, zastrzeżenia merytoryczne, zastrzeżenia

45 Tematyka referatów: S. Burzawa, *Rok liturgiczny w życiu wspólnoty kościelnej*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 30–33; S. Burzawa, *Nabożeństwa Kościoła Tarnowskiego*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 34–36; Tenże, *Liturgia pogrzebu świadectwem wiary w życie wieczne*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 37; K. Góral, *Modlitwa prywatna*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 38–42; Tenże, *Formacja postawy eucharystycznej i ofiarniczej u wiernych*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 43–47; A. Dyl, *Niektóre aspekty teologiczno-prawne ukształtowania wnętrza kościoła*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 48–56; A. Dyl, *Znaki liturgiczne – ich pełna skuteczność*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 57–61; B. Margański, *Rola zgromadzenia liturgicznego w zgromadzeniu lokalnym*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 62–78; A. Dyl, *Rola nabożeństw dodatkowych w religijnym życiu Ludu Bożego*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 79; J. Łach, *Wspólnota liturgiczna w jedności z Kościołem Powszechnym*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 80; S. Zalewski, *Wpływ liturgii na życie chrześcijańskie*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 81; S. Madeja, *Zbawcza obecność Chrystusa w Kościele*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 82.

46 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 389.

47 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 389.

formalne i uwagi – prośby o zwolnienie zbyt dużego, ich zdaniem, tempa prac synodalnych.

Warto przytoczyć chociażby zastrzeżenia formalne zgłaszane przez ks. Jana Białoboka, kanonistę. Ówczesny proboszcz parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Mielcu zwrócił uwagę na doprecyzowanie terminów prawniczych w statutach synodalnych. Jak słusznie zauważył, statuty końcowe muszą mieć jednolity język prawniczy, który precyzyjnie określa stopień obowiązywalności. Ważne jest, aby kapłani rozróżniali między pojęciami „zachęta” a „zalecenie”, co pozwoli, by ciężar gatunkowy przepisów był przejrzysty. Nie obyło się bez żarliwej dyskusji. Na pytanie skierowane do ks. Bolesława Margańskiego – przewodniczącego Komisji Kultu Bożego: „Dlaczego język w statutach jest tak nieprecyzyjny pod względem prawnym?”, odpowiedź brzmiała: „Ostateczny kształt dokumentów i ujednoczenie języka dokona Komisja Koordynacyjno-Redakcyjna”⁴⁸. Trzeba zaznaczyć, że spotkania w Tarnowie i Nowym Sączu nie miały tylko i wyłącznie charakteru konsultacyjnego, ale także przewidywały przegłosowanie projektu statutów do dalszego procedowania. W związku z tym kapłani wyrazili zaniepokojenie faktem, iż mają oddać swój głos na projekt, który na tym etapie budził wiele zastrzeżeń pod względem formalnym. Sugestia ze strony duchowieństwa zgromadzonego na tych spotkaniach była następująca:

do głosowania wszystko powinno być tak dopracowane, żeby można było poprawić tylko stylistycznie, a nie wolno merytorycznie, bo jeśli np. w projektach sztuki jest o ekranie, że można używać ich jedynie do nauki śpiewu (nie w czasie liturgii) tzn. że są tylko tolerowane; i mówiono też dopóki nie będzie śpiewników na każdej ławce tak jak u protestantów, to taki przepis jest fikcją, bo proboszcz, któremu zależy na śpiewie, będzie miał ekran, a jeśli komuś nie zależy będzie miał usprawiedliwienie⁴⁹.

Powstanie Komisji Koordynacyjno-Redakcyjnej

Kapłani zebrani na spotkaniach konsultacyjnych wielokrotnie, jak wynika z protokołów archiwalnych, zaznaczali, że często przepisy nie mają pokrycia

48 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, V/IV/3a, s. 390.

49 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, V/IV/3a, s. 390.

w życiu, a tym bardziej w zwyczajach diecezjalnych. Z pewnością nie była to ironia z ich strony, ale raczej wyraz głębokiej troski, aby końcowy dokument synodalny nie stał się fikcją. Celem przede wszystkim każdego synodu, jako instytucji kościelnej, jest ożywienie życia duchowieństwa i wiernych w diecezji i oraz dostosowanie do ówczesnej rzeczywistości⁵⁰. Zatem nie można tworzyć martwych przepisów prawa ani zwoływać synodów tylko po to, aby się odbyły. W kontekście tego stwierdzenia zasadne wydaje się zatem zrozumienie troski duchowieństwa wobec Synodu i jego postanowień. Wskazuje to na pilną potrzebę, na tym etapie synodowania, powołania Komisji Koordynacyjno-Redakcyjnej, w której skład weszliby prawnicy oraz przynajmniej jeden duszpasterz, żeby wspólnie z autorami projektów określić walor obowiązujących przepisów. Jak czytamy w protokołach archiwalnych, powołanie takiej Komisji było bardzo istotne dla kapłanów–duszpasterzy, którzy byli zatroskani o losy Synodu. Końcowy dokument nie mógł być jedynie zbiorem ideałów i życzeń, ale miał stanowić normy prawa obowiązujące przez co najmniej kilkanaście lat dla diecezji tarnowskiej. Istotnym zaleceniem, wynikającym po konsultacjach z duszpasterzami w diecezji, było powołanie wspomnianej Komisji. Istnienie takiego zespołu redakcyjnego zostało zagwarantowane poprzez wpisanie do regulaminu Synodu. Celem Komisji Koordynacyjno-Redakcyjnej było „dokonywanie końcowej redakcji projektów uchwał synodalnych”⁵¹. W zasobach archiwalnych znajdujemy dekrety abp. Jerzego Ablewicza powołujące kolegium wspomnianej Komisji datowane na dzień 28 stycznia 1984 roku *Ergo*, jest to wymierny wynik postulatów składanych przez kapłanów podczas spotkań konsultacyjnych⁵². Zadaniem Kolegium było dbanie o precyzyjny dobór słownictwa, pod względem nie tylko duszpasterskim, lecz przede wszystkim prawnym i teologicznym.

50 J. Borucki, *Znaczenie synodu diecezjalnego w życiu diecezji*, „Homo Dei” 75 (2005) nr 2, s. 67.

51 IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, v/IV/3a, s. 390.

52 J. Ablewicz, *Dekret powołujący Kolegium Koordynacyjno-Redakcyjne*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, xviii/viii/1, s. 288. W skład Kolegium Koordynacyjno-Redakcyjnego wchodziły następujące osoby: przewodniczący – ks. dr Piotr Gajda (wikariusz sądowy i zastępca Komisji Głównej IV Synodu Diecezji Tarnowskiej), a także członkowie – ks. dr Antoni Paciorek (profesor Pisma Świętego w Instytucie Teologicznym w Tarnowie, członek Komisji do spraw Duszpasterstwa IV Synodu Diecezji Tarnowskiej), ks. dr Adam Kokoszka (profesor teologii moralnej Instytutu Teologicznego w Tarnowie, członek Komisji do spraw Powołań i Seminarium Duchownego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej).

W protokole archiwalnym dotyczącym spotkań w Tarnowie i Nowym Sączu znajdujemy także prośbę kapłanów – duszpasterzy pracujących w diecezji tarnowskiej o zwolnienie tempa prac nad dokumentami. Chodziło przede wszystkim o to, aby kapłani mieli czas na dokładne przestudiowanie przesyłanych im kolejnych przepisów synodalnych. Protokolant, ks. Władysław Szewczyk, zapisał takie zdanie kapłanów: „takiego tempa nie wytrzymamy [...], jeszcze się synodem przejmujemy”⁵³. Po raz kolejny widać tu troskę o dzieło synodalne. Duszpasterze, czyli ci, którzy będą mieć na co dzień do czynienia z przepisami IV Synodu, chcieli dokładnie przyjrzeć się poszczególnym normom i zaleceniom, które miały być w późniejszym czasie promulgowane przez biskupa tarnowskiego.

Posumowanie

Reasumując pracę Komisji Kultu Bożego, warto zaznaczyć kilka kwestii:

1. Pierwszym istotnym faktem jest to, że członkowie Komisji wyznaczyli sobie zakres prac, które trzeba było poruszyć podczas Synodu. Wydaje się, że określenie na początku prac synodalnych kwestii problematycznych, którymi należało się zająć, było właściwym posunięciem. Jednak można mieć wątpliwości, czy wybrane zagadnienia rzeczywiście odzwierciedlały aktualne potrzeby duszpasterskie, bowiem w archiwach diecezjalnych nie odnaleziono żadnych dokumentów, na podstawie których członkowie Komisji Kultu Bożego dokonali wyboru takich, a nie innych tematów.
2. Analizując dokumenty archiwalne, można zauważyć dosyć szeroki wachlarz konsultacji, obejmujących zarówno pytania sondażowe skierowane dla poszczególnych stanów, jak i konsultacje z kapłanami w diecezji (spotkania w Tarnowie i Nowym Sączu). Materiał ten dał podstawę do analizy dla członków Komisji. Warto jednak podkreślić, że brakuje osobnych konsultacji z osobami świeckimi. Jest to znaczące niedopatrzenie ze strony realizujących dzieło synodalne. Uwzględnienie laikatu byłoby nie tylko w duchu Soboru Watykańskiego II, który promował zaangażowanie *laikatu* w życie Kościoła powszechnego i partykularnego, ale z pewnością osoby świeckie dałyby szersze spektrum wobec wyzwań duszpasterskich, z którymi miał zmierzyć się IV Synod. Dobrym

⁵³ IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej, V/IV/3a, s. 390.

posunięciem było powołanie osób świeckich do niektórych Podkomisji synodalnych. Obecność tych osób poszerzyła z pewnością tematykę poruszaną podczas tworzenia dokumentów synodalnych. Dostarczyła również innego spojrzenia na wiele zagadnień duszpasterskich oraz wyzwań, z którymi mierzył się Kościół tarnowski.

3. Kolejnym istotnym faktem, na który warto zwrócić uwagę, jest zatroskanie duszpasterzy o poziom końcowego dokumentu synodalnego. Przejawiała się ona w prośbie o dodatkowy czas na dogłębną analizę poszczególnych projektów, która zaowocowała zgłoszeniem trafnych uwag Komisji Kultu Bożego. Zarówno członkowie Komisji, jak i duszpasterze nie chcieli, aby przepisy końcowe były wyłącznie fikcją prawną. Dążyli do tego, by stały się one wyznacznikiem działań na następne lata pracy duszpasterskiej diecezji tarnowskiej. Należy zauważyć, że członkowie Komisji Kultu Bożego złożyli konkretny wniosek o utworzenie Komisji Koordynacyjno-Redakcyjnej, której zadaniem miała być troska o końcowy dokument synodalny. Jak słusznie zauważyli duchowni zaangażowani w dzieło synodalne, język finalnego dokumentu nie może budzić wątpliwości. Należy pamiętać, że mowa jest o normach prawa, które muszą być bardzo precyzyjne.
4. Zauważalna była wielka troska i zaangażowanie nie tylko członków Komisji Kultu Bożego, ale przede wszystkim duszpasterzy. W dokumentach archiwalnych można zauważyć, iż spotkania konsultacyjne były bardzo żywe i przyniosły wiele trafnych spostrzeżeń.

Bibliografia

Źródła

- Ablewicz J., *Dekret powołujący Kolegium Koordynacyjno-Redakcyjne*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej XVII/VIII/1, s. 288.
- Ablewicz J., *List zapowiadający Czwarty Synod Diecezji Tarnowskiej z dnia 7 marca 1982*, w: IV Synod Diecezji Tarnowskiej, *Ad imaginem ecclesiae universalis* (Lumen gentium, 23), Tarnów 1990, s. 7–10.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II. Tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski. Stan

- prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussus digestus, Benedici Papae xv auctoritatae promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 9/II (1917), s. 2–593.
- Concilium Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium*, 21.11.1964, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 5–75. Tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: *Konstytucje. Deklaracje. Dekrety*, s. 105–170.
- Concilium Vaticanum II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 837–864. Tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, 18.11.1965, w: *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, Poznań 2002, s. 379–405.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Komisja ds. Kultu Bożego, 25.06.1982, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 14.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Komisja ds. Kultu Bożego. Protokoły, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 16–29.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Komisja ds. Kultu Bożego. Protokół z dnia 25.05.1982, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a s. 16.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Komisja ds. Kultu Bożego. Pytania sondażowe. Dla księży, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 88–95.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Komisja ds. Kultu Bożego. Pytania sondażowe. Dla siostr zakonnych i świeckich, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 96–101.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Uwagi i wnioski ze spotkań z delegatami parafii w Tarnowie i Nowym Sączu, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 389–391.
- Sacra Congregatio pro Episcopis, Directorium de pastoralii ministerio Episcoporum Ecclesiae imago, 22.03.1973, Romae 1973. Tekst polski: Kongregacja Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów, 22.03.1973, w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 403–516.

Opracowania

- Borucki J., *Znaczenie synodu diecezjalnego w życiu diecezji*, „Homo Dei” 75 (2005) nr 2, s. 63–75.

- Burzawa S., *Liturgia pogrzebu świadectwem wiary w życie wieczne*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 37.
- Burzawa S., *Nabożeństwa Kościoła Tarnowskiego*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 34–36.
- Burzawa S., *Rok liturgiczny w życiu wspólnoty kościelnej*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 30–33.
- Congar Y., *Jalons pour une théologie du laïcat*, Paris 1964.
- Dyduch J., *Prawny aspekt powołania świeckich w nauczaniu Soboru Watykańskiego II*, „Prawo Kanoniczne” 27 (1984) nr 3–4, s. 109–147, <https://doi.org/10.21697/pk.1984.27.3-4.08>.
- Dyl A., *Niektóre aspekty teologiczno-prawne ukształtowania wnętrza kościoła*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 48–56.
- Dyl A., *Rola nabożeństw dodatkowych w religijnym życiu Ludu Bożego*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 79.
- Dyl A., *Znaki liturgiczne – ich pełna skuteczność*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 57–61.
- Góral K., *Formacja postawy eucharystycznej i ofiarniczej u wiernych*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 43–47.
- Góral K., *Modlitwa prywatna*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 38–42.
- Góralski W., *Ruch synodalny po Soborze Watykańskim II*, „Roczniki Nauk Prawnych” 7 (1998), s. 239–261.
- Kantor R., *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym. Kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 78–93.
- Kantor R., *Stanowisko prawne biskupa diecezjalnego na synodzie diecezjalnym*, „Studia Catholica Podoliae” 3 (2004), s. 489–498.
- Krukowski J., *Recepcja Soboru Watykańskiego II a struktury kościelne w Polsce*, „Kościół i Prawo” 7 (1990), s. 169–181.
- Łach J., *Wspólnota liturgiczna w jedności z Kościołem Powszechnym*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 80.
- Madeja S., *Zbawcza obecność Chrystusa w Kościele*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 82.
- Margański B., *Rola zgromadzenia liturgicznego w zgromadzeniu lokalnym*, w: Archiwum Diecezji Tarnowskiej v/IV/3a, s. 62–78.
- Rozkrut T., *Come celebrare oggi il sinodo diocesano?*, „Annales Canonici” 2 (2006), s. 67–80.
- Rozkrut T., *La natura teologico-giuridica del sinodo diocesano*, Romae 1996.

- Rozkrut T., *Rola synodów partykularnych we współczesnym Kościele*, „Polonia Sacra” 6 (2002) nr 11, s. 291–306.
- Rozkrut T., *Synod diecezjalny w aktualnym ustawodawstwie Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 17 (1998), s. 79–94.
- Rozkrut T., *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 16 (1998), s. 101–118.
- Rozkrut T., *Synod diecezjalny w Kościele*, Tarnów 2002.
- Rozkrut T., *Synod diecezjalny w życiu Kościoła partykularnego na początku trzeciego tysiąclecia*, w: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, red. S. Łabendowicz, Radom 2008, s. 79–111.
- Sawa P., *Lumen gentium – historia, idee, program odnowy Kościoła*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48 (2015) nr 2, s. 283–303.
- Schillebeeckx E., *Nowy typ człowieka świeckiego*, w: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II*, red. B. Lambert, Warszawa 1968, s. 120–129.
- Sitarz M., *Synod diecezjalny jako uroczysty sposób sprawowania władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego. Zarys problematyki*, „Wiadomości Diecezji Gliwickiej. Pismo Urzędowe” 98 (2016) nr 3, s. 333–349.
- Sitarz M., *Synod diecezjalny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Zarys problematyki*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 24 (2014) nr 27, s. 91–106, <https://doi.org/10.32077/bskp.5934>.
- Sitarz M., *Synod diecezjalny*, w: *Lud Boży*, cz. 1. *Wierni chrześcijanie*, cz. 2. *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 333–344 (Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, II/1).
- Zalewski S., *Wpływ liturgii na życie chrześcijańskie*, Archiwum Diecezji Tarnowskiej V/IV/3a, s. 81.
-

Abstrakt

Działalność Komisji Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej – recepcja Vaticanum II i Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku w prawie partykularnym

Synod diecezjalny jest wielkim wydarzeniem dla kościoła partykularnego. Jest miejscem przede wszystkim stanowienia prawa, które musi być dostosowane do rzeczywistości danego regionu. Stąd też nie dziwi fakt, że w swoim założeniu musi angażować wiele osób zarówno duchownych, jak i świeckich. IV Synod Diecezji Tarnowskiej wpisywał się w nurt synodalny, który miał miejsce po Soborze

Watykańskim II. Zmiany zachodzące, zwłaszcza na płaszczyźnie sakramentalnej, zmuszały do reorganizacji podejścia duchowego, liturgicznego, ale przede wszystkim mentalnego. Powołana do tego celu Komisja Kultu Bożego miała sprostać temu zadaniu. Celem tego artykułu jest analiza dokumentów archiwalnych dotyczących problemów, z jakimi musiała się zmierzyć Komisja Kultu Bożego IV Synodu Diecezji Tarnowskiej odnośnie do życia sakramentalnego wiernych przy jednoczesnym wprowadzaniu wytycznych soborowych i nowych przepisów kodeksowych.

Słowa kluczowe: synod, diecezja, Ablewicz, sakramenty, zmiana, IV Synod Diecezji Tarnowskiej

Abstract

The activities of the Commission for Divine Worship of the Fourth Synod of the Diocese of Tarnów—the reception of Vatican II and the 1983 Code of Canon Law in particular law

A diocesan synod is a major event for a particular church. It is first and foremost a place of making law, which must align with the specific circumstances of the region. Therefore, it is unsurprising that, given its purpose, a substantial number of individuals, including both clergy and laity, need to be engaged in the synod. The Fourth Synod of the Diocese of Tarnow was consistent with the synodal trend that emerged after the Second Vatican Council. The transformations taking place, particularly in terms of sacramental practices, necessitated a reorganisation of the spiritual, liturgical, and notably, the mental approach. The Commission for Divine Worship, established specifically for this purpose, was meant to fulfil this task. This article aimed to examine archival documents related to the challenges encountered by the Commission for Divine Worship of the Fourth Synod of the Diocese of Tarnow concerning the sacramental life of the faithful.

Keywords: synod, diocese, Ablewicz, sacraments, transformations, 4th Synod of the diocese of Tarnow